

КАПІТАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ БАНКУ

*Ю.О. Заруба, канд. екон. наук, Центр наукових досліджень
Національного банку України, К.О. Кірсева, АППБ "Аваль"*

Вихідним етапом реалізації банком функцій фінансового посередника є формування ним ресурсної бази, і, передусім, капіталу, що зумовлює масштаби та напрями активних операцій, а отже, і обсяг прибутку. В умовах загострення конкуренції на українському банківському ринку нарощення власного капіталу виступає одним із найважливіших внутрішніх факторів впливу на ринкові перспективи банку. При цьому постійний перегляд на державному рівні обсягу капіталу банку, яким він повинен володіти для ефективного функціонування у ринковому середовищі, спрямований на обмеження входження на ринок завідомо слабких банків для недопущення руйнівного характеру конкуренції та уникнення дестабілізації фінансово-банківської системи країни.

За цих умов подальше нарощення банками власного капіталу сприятиме зміцненню їх фінансового потенціалу для проведення активної конкурентної боротьби. Крім того, банк з великим капіталом, як правило, у змозі розширювати обсяги операцій, впроваджувати нові послуги, знижувати їх собівартість, що є важливим чинником тривалого співробітництва з ним його партнерів. Таким чином, у сучасних умовах капітал банку стає не лише одним із найважливіших інструментів регулювання довгострокової стійкості, а і конкурентоспроможності банку.

В сучасних умовах істотне перевищення темпів зростання сукупних активів та зобов'язань банківської системи України порівняно з темпами зростання її сукупного капіталу посилює роль власного капіталу як "амортизатора" можливих фінансових потрясінь у банківській діяльності у майбутньому. Однак і значна питома вага капіталу у пасивах деяких малих банків не може розглядатися однозначно з позитивного боку, оскільки свідчить про недостатню активність цих банків на конкурентному ринку.

Розглядаючи структуру капіталу банку, слід зазначити, що не весь його обсяг може бути використаний як кредитно-інвестиційний ресурс. Так, вкладення у господарську діяльність та корпоративні цінні папери, витрати майбутніх періодів, дебіторська заборгованість банку являють собою іммобілізовані кошти, що обмежує базу для отримання доходів та погіршує платоспроможність банку.

Відповідно до вимог Національного банку України зменшення розрахункової суми власного капіталу на придбані цінні папери інших банків пов'язане з необхідністю попередження ланцюгового банкрутства банківських установ, тобто недопущення ситуації, коли банки купуватимуть акції один одного. Загалом же, ресурсна політика, направлена на підвищення ефективності фінансового механізму банку в конкурентних умовах, повинна

включати в себе постійний контроль за структурою власного капіталу з метою скорочення його елементів, які не приносять віддачі.

Останніми роками зарубіжна банківська практика набула досить специфічних методів поповнення банками власного капіталу. При наявності добре розвинутих ринків нерухомості деякі банки вдаються до продажу будівель, споруд, офісів, що належать їм на правах власності, для їх подальшої довгострокової оренди. Механізм іншого шляху – бонусної емісії – передбачає випуск акцій на суму дооцінки основних засобів (активів) для покриття різниці між їх ринковою та балансовою вартістю. Ці акції, як правило, безкоштовно розміщуються між акціонерами, збільшуючи їх частку власності.

Звісно, для підвищення ефективності останнього способу збільшення акціонерного капіталу банку необхідно мати у структурі власних коштів високу частку основних засобів, що, однак, знижує його маневреність у регулюванні ресурсної бази, тому у вітчизняній практиці даний метод навряд чи може широко використовуватись. Разом з тим, частина власного капіталу, що має неліквідну форму (будівлі, обладнання) може бути потенційним резервом збільшення працюючих активів, виступаючи як застава.

В умовах посилення вимог Національного банку України щодо капіталізації банківської системи, а також зниження прибутковості банківської діяльності, позитивна динаміка капіталу українських банків останнім часом значною мірою забезпечувалась завдяки такій його складовій, як статутний капітал, що об'єктивно впливає на нерівномірність розподілу зареєстрованих в Україні банків за організаційно-правовою формою господарювання: на початок жовтня 2003 р. серед 176 банків України 151 були акціонерними товариствами і лише 25 банків – товариствами з обмеженою відповідальністю.

Разом з тим слід зазначити, що, на тлі падіння доходності банківської діяльності та збереження високого рівня ризику ведення банківського бізнесу процес акціонування банків уповільнюється. Адже за умов, коли основна вигода акціонера полягає у отриманні дивідендів, розмір яких не гарантується, привабливість подібного напряму вкладання коштів знижується. Крім того, враховуючи нерозвинутість вітчизняного фондового ринку, отримання інвестором такого важливого виду доходу, як курсова різниця, стає проблематичним.

У цьому зв'язку, впровадження заходів для підвищення привабливості здійснення акціонерних внесків (передусім, у напрямі забезпечення гнучкості розцінок на банківське обслуговування акціонерів) надасть імпульс залученню потенційних та можливість утримати наявних інвесторів, що створюватиме основу для активізації роботи банку по укріпленню та розширенню конкурентної позиції. Проте, не дивлячись на ззовні позитивний ефект, банківським менеджерам слід пам'ятати, що пільги акціонерам знижують рентабельність банківської установи, а отже і доходи на акції.

Фінансовий механізм дивідендної політики передбачає оптимізацію розподілу банківського прибутку між дивідендами та збільшенням власного

капіталу, забезпечення компромісу між поточними інтересами акціонерів та необхідністю нарощення потенціалу банку в конкурентних умовах. При цьому слід відмітити, що нарощення розміру дивідендів має бути виключно виваженим, з метою уникнення їх значних коливань. Справа в тому, що багато акціонерів витрачають свої дивіденди на споживання, тому неотримання заявлених банком дивідендних сум може спричинити продаж акцій для забезпечення споживчих витрат. Враховуючи це, доцільними є регулярні виплати фіксованого розміру дивідендів із додатковими необумовленими сумами у благополучні роки.

Деякі автори вважають, що “при прогнозуванні рентабельності для акціонерів на наступний період керівники повинні враховувати не лише рівень дивідендів, які вони готові виплатити власникам банку, а і зміну курсу акцій банку” [1]. На нашу думку, такий підхід є дещо ризиковим, оскільки орієнтація на ті чи інші тенденції курсової вартості акцій (у даному разі, очевидно, на її зростання, що “зумовить” можливість запланувати менші дивіденди) не має твердого підґрунтя. Курсова вартість банківських акцій, зважаючи на багато причин, у майбутньому може і зменшитися, в результаті чого акціонери не отримають ні значних дивідендів, ні вигоди від зростання курсу акцій.

Сьогодні майже всі українські банки здійснюють виплату дивідендів за своїми акціями раз на рік (відповідно до чинного законодавства, дана вимога стосується лише банків – акціонерних товариств). На наш погляд, для банків, створених у формі товариств з обмеженою відповідальністю, доцільно розглянути питання щодо скорочення терміну виплати доходів на паї до півроку або кварталу, що є більш привабливим для їх учасників. При такому режимі виплат нижча ставка пайових доходів компенсуватиметься дією грошового мультиплікатора, що спрацьовує на користь пайовика, який матиме можливість інвестувати “живі” гроші.

Якщо великі банки з надійною репутацією мають можливість безпроблемно розміщувати свої акції, то для невеликих банків мобілізація додаткових ресурсів за допомогою випуску акцій є ускладненою. Це пояснюється тим, що внаслідок нестабільної економічної ситуації в країні інвестори вважають небезпечним вкладати кошти в невеликі та маловідомі банки. З огляду на це укрупнення власного капіталу вітчизняних банків шляхом їх злиття чи поглинання є, на нашу думку, одним із перспективних напрямків їх подальшого розвитку.

Фінансовий механізм покращення банками своїх капітальних показників у різних країнах є неоднаковим. Так, деякі банки США здійснили нарощення капіталу за рахунок додаткового випуску акцій та субординованих облігацій, а також збільшення фонду нерозподіленого прибутку. За даними банківської статистики, за 1988-1992 рр. обсяг капіталу банків США збільшився на 34 % (причому субординований борг – у 2 рази), тоді як загальна сума банківських зобов'язань за депозитами зросла всього на 13 % [2].

У Великобританії банки вибрали коригування структури портфеля активів, змінивши напрям своєї діяльності на менш ризиковий, що дозволило

їм покращити показники достатності капіталу за рахунок зменшення знаменника розрахункової формули. Японські банки упродовж багатьох років активно використовували засіб “роздування” капітальної бази через включення до неї номінального прибутку від зростання ринкової ціни інвестиційного портфеля.

Якщо американська практика може бути прийнятною і для вітчизняних банківських структур, то досвід банків Великобританії та Японії слід використовувати з обережністю. Адже у першому випадку мінімізація ризику у здійснюваних операціях (як і продаж активів з метою обмеження масштабів діяльності для досягнення відповідності вимогам щодо рівня капіталу) одночасно зменшуватиме і прибуток, внаслідок чого його роль як джерела поповнення власного капіталу буде лише потенційною. Банківський бізнес та ризик – нерозривні поняття, причому ризик у роботі банків має бути не мінімальним, а зваженим. Що стосується “японського” шляху нарощення власного капіталу, то необхідно відмітити, що орієнтація на зростання його обсягу за рахунок можливого сприятливого розвитку подій на фондовому ринку не несе у собі перспектив зміцнення конкурентної позиції банку через відсутність достовірного прогнозу ринкової кон’юнктури.

Список літератури

1. Ларионова И.В. Оценка уровня прибыли с точки зрения риска и влияния на ликвидность // Бухгалтерия и банки. – 2000. – № 5. – С. 27.
2. Усоскин В.М. Базельские стандарты адекватности банковского капитала: эволюция подходов // Деньги и кредит. – 2000. – № 3. – С. 44.

Заруба, Ю.О. Капітал та його роль у забезпеченні конкурентного розвитку банку [Текст] / Ю.О. Заруба, К.О. Кіреєва // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2004. - Т. 9. - С. 57-61.